

Om Brøndum Kirkes Sakristi og Spir

Af Svend Hansen.

Først maa jeg bede om Undskyldning for en Fejl, jeg har begaaet i min Artikel »Brøndum Kirke« i Aarbogen for 1947. Jeg skrev i min Indledning til Omtalen af Kalkmalerierne, at det af Hr. Huulegaard omtalte Sakristi fandtes i den vestlige Ende af Kirken. Dette er selvfølgelig forkert. Der er ment det nuværende Sakristi, udbygget fra Koret mod Nord. Rummet i den vestlige Ende af Kirken, som Nebelong omtaler 1843, har været skilt af fra Skibet ved en Bræddeskillevæg og været benyttet til Materialrum. Hvornaar Skillevæggen er sat op, og hvornaar den atter er fjernet, har jeg endnu ikke kunnet faa oplyst.

Desuden kan jeg nu godtgøre, at den gamle Antagelse, at der skal have været holdt Landemode i Brøndum Kirkes Sakristi fra Reformationen og til ca. 1650, sandsynligvis er forkert. Denne Antagelse byggede væsentlig paa, at Biskopperne over Ribe Stift fra Reformationen og indtil 1650 har været malede paa Væggene i Koret i Legemsstørrelse og i »fuld Postyr«.

Under mit Ophold i Viborg i Sommeren 1947 fik

jeg paa Landsarkivet Lejlighed til at undersøge en gammel Landemodeprotokol for Ribe Stift 1635-64. Her følger en Oversigt over afholdte Landemoder 1635-1657:

Ribe:

21-6-1636

21-6-1637

21-6-1638

21-6-1639

22-6-1640

21-6-1641

21-6-1643

22-6-1644

26-3-1647

21-6-1649

21-6-1651

21-6-1652

21-6-1653

21-6-1654

4-6-1655

23-4-1656

15-4-1657

Varde:

9-12-1635

7-12-1636

13-12-1637

Decbr. 1638

11-12-1639

9-12-1640

8-12-1641

7-12-1642

13-12-1643

9-12-1646

20-2-1650

15-10-1656

Ifølge en anden Skrivelse er der afholdt Landemode i Varde 16-12-1618.

Af foranstaaende Oversigt ses, at i omtrent 10 Aar er der regelmæssigt holdt Landemode i Ribe i Juni Maaned og i Varde i December Maaned. Saa følger nogen Uregelmæssighed, hvad enten det nu skyldes, at Landemodet ikke er blevet afholdt, eller at man har undladt at indføre det i Protokollen. Men fra 1651 er der regelmæssigt kun afholdt eet Landemode om Aaret, nemlig i Ribe. Herover er der vel blevet klaget af en eller anden (Klagen findes ikke i Rigsarkivet), for under 4. November 1655 foreligger en Ordre til Lehnsmanden paa Riberhus, Otte Krag, at Riber Stifts Provstemode aarlig skal holdes en Gang i Varde og en Gang i Ribe. I Klagen maa der have været anket over den ubelejlige Tid, Provstemodet hidtil har været holdt i Ribe, og at

der kun er blevet afholdt eet Provstemode om Aaret. I Forordningen af 4. November 1655 udtales da ogsaa, at det paa Grund af Stiftets store Udstrækning er meget nødvendigt, at der holdes to Provstemoder om Aaret. Det bestemmes derfor, at det første Provstemode skal holdes i Ribe Onsdag efter misericordias domini (2. Søndag efter Paaske) og det andet i Varde Onsdag efter Dionysii (9. Oktb.).

Det maa herefter antages, at der aldrig har været afholdt Provstemode i Brøndum Kirke, og at det er af en anden Grund, at Malerierne af Biskopperne er malede paa Korets Vægge.

Som Eksempler paa, hvorledes de private Kirkeejere kunde finde paa at behandle Kirkerne, skal her anføres et Par Sager angaaende Brøndum Kirkes Sakristi og Spir.

Kirkeejerne misforstod helt deres Forhold til Kirken og troede, at de kunde behandle Kirken som deres private Ejendom. De ejede jo imidlertid ikke Kirken; men de havde forpagtet Kirketienden og skulde holde Kirken i Stand. Denne Vedligeholdelse var det ofte saa som saa med, f. Eks. har jeg omtalt i min Artikel »Brøndum Kirke«, hvorledes daarlig Vedligeholdelse førte til, at Bispemalerierne ødelagdes, og at det gik ud over Kalkmalerierne paa Hvælvingerne.

Den 5. Januar 1786 sender Pastor Huulegaard en Indberetning til Provst Sidelmann i Allerup. Han gør indledende opmærksom paa, at Bispemalerierne er forfaldne paa Grund af daarlig Vedligeholdelse, og gaar derefter over til at omtale Forholdene vedrørende Sakristiet. Baade Huulegaard og hans Formand og maaske flere før ham har brugt Sakristiet til Skriftekammer, skønt der er indrettet en lille

Skriftestol for Enden af Alteret; men denne Stol er meget lille. Derfor er Sakristiet i Mands Minde blevet brugt til Absolutionssted. Da de fleste af Menigheden har langt til Kirke, holdes der Skriftemaal Søndag Morgen før Gudstjenesten, hvor mange paa en Gang kan absolveres, hvilket er nødvendigt, da Menigheden er stor. Men nu har Kirkeejerne Søren Christensen Spangsberg i Ugelvig og Christen Lycke Spangsberg paa Sønderriis uden Præstens Vidende opfyldt Sakristiet med Kalk og Tømmer og taget Nøglen til sig. Huulegaard paa-taler, at dette er ulovligt, ligesom ogsaa Reskriptet af 18. Okt. 1743 befaler, at Provsteretten skal holdes, hvor der er bekvem Sakristi; men det er der ikke i nogen anden Kirke i Herredet. Kirkeejerne kan ikke paaberaabe sig, at Sakristiet er bygget til Materialkammer; thi saa maatte Indgangen dertil være udefra og ikke som nu fra Koret, hvilket har til Følge, at Materialerne maa slæbes op gennem hele Kirken. Hvis endelig Kirken skal bruges til Opbevaringssted for Materialer, kan Pladsen bagest i Kirken benyttes eller Vaabenhuset og Taarnet. Det er altsaa let at se, hvilken Aand der har drevet Kirkeejerne til at vanhellige Herrens Hus og forvolde baade Menigheden og Præsten Ulejlighed. Huulegaard beder derfor Herredsprovsten at tilholde Kirkeejerne at gøre Sakristiet ryddeligt igen saa snart som muligt og i Fremtiden lade det være ubesmittet og fri for al fortrædelig og anstødelig Misbrug.

Under Præstens Indberetning er der Udtalelser i samme Retning af fire af Sognets Mænd: Jacob Friis, C. Hansen, Morten Jørgensen og Hans Christensen.

Provst Sidelmann sender Indberetningen til Kirkeeejerne med Paategning om, at han ønsker deres Erklæring snarest muligt.

Den 20. Januar 1786 tilbagesender Kirkeeejerne Indberetningen til Provsten med en meget lang Paategning. De ironiserer først over den Umage, Huulegaard har gjort sig med sin Klage over, at deres Forhold til Kirke og Sakristi skulde være Vanhelligelse, hvilket de finder er en Fornærmelse mod dem. De mange Grunde og Beviser, han sammenkraber, mener de, vil bortfalde, naar Sagen bliver rigtigt belyst af dem.

Ved de afholdte Visitatser er der aldrig blevet anket over Vedligeholdelsen af Bispemalerierne. Kirkeeejerne har i det mindste i Mands Minde nu og da brugt Sakristiet til at henlægge Materialer i, hvorpaa fremsendes fire Attester fra gamle Mænd i Sognet. Der har fra gammel Tid været Laas for Sakristidøren, og de forskellige Materialer er baade i de forrige Præsters og i Huulegaards Tid upaaanket henlagt i Sakristiet. Der er heller ikke hverken Bænke eller Skamler eller Stole til noget Kirkebrug i Sakristiet, hvorom de fire Attester vidner, og disse Attester er meget bedre end den Udtalelse, Huulegaards Vidner giver, da disse kun kan huske ganske kort Tid tilbage — f. Eks. er Christen Hansen født udenfor Sognet og har kun boet i Brøndum i fire Aar. Rigtignok har Klagenberg i sin Tid og ogsaa Huulegaard i sin Embedstid brugt Sakristiet til Skriftemaal; men det kunde Kirkeeejerne aldrig drømme om skulde blive til en Rettighed. Præsterne har jo heller ikke haft andet at lade Folk knæle paa end Materialerne til Kirkens Reparation, som de har lagt i Række, og naar Materialerne har væ-

ret brugt, har der intet været i Sakristiet. Der er altsaa intet andet at klage over, end at de har hængt Laas for Døren, og det er de nødsaget til, da de bor langt fra Kirken, og Degnen for sin Mageligheds Skyld tit lægger Nøglen i Vaabenhuset, naar han har lukket Kirkedøren, eller han lader Nøglen bringe til Kirken, før Gudstjenesten begynder. Alle og enhver kan altsaa komme ind i Kirken ved Dag og ved Nat og Materialerne derved blive stjaalet.

At Huulegaard heller ikke i sin første Embedstid antog Sakristiet for Skriftekammer, viser en Skrivelse af 10. August 1776 fra daværende Provst for Skads Herred, Friis i Grimstrup, hvori han paa lægger Kirkeejerne at istandsætte Skriftestolen, hvilket ogsaa straks skete. Den blev udflyttet og gjort større, og det var dengang til Huulegaards Fornøjelse: men nu tænker den gode Mand anderledes.

Da Kirkedøren ofte ikke er laaset, kan de ikke bruge de af Huulegaard nævnte Dele af Kirken til Opbevaringsrum, og forøvrigt er Vaabenhuset og Taarnet ikke for store i Forvejen.

De beder derfor Provsten om at afvise Klagen og forskaane dem for ubillige og uskyldige Antastelser og forblive ved deres gamle Rettigheder.

I en af de ovenfor omtalte Attester skriver Jeppe Christensen, at da der sidste Gang blev muret paa Taarnet, havde Arbejdsfolkene deres Senge, Kister og Logi i Sakristiet.

Den 17. Februar 1786 tilføjer Huulegaard sin Betænkning paa Indberetningsheftet. Han udtaler sig heri om Kirkeejernes Erklæring, deres Attester og om nogle Attester, der giver ham selv Medhold. Han skriver, at Kirkeejerne jo selv kalder Rummet

et Sakristi, ligesom ogsaa dette Navn er benyttet i de Attester, som de selv har udfærdiget og ladet deres Fæstere skrive under paa. Disse Attester beviser desuden, at baade Klagenberg og Huulegaard har holdt Skriftemaal i Sakristiet, men at Indretningen er meget simpel. Desuden fremgaar det, at Kirkeejerne før som nu har benyttet Sakristiet til Materialkammer, ja selv til Herberge, hvilket sidste ved Uagtsomhed med Ild og Lys kunde have voldt Skade. Huulegaard omtaler ogsaa det ulovlige i, at der staar Høstakke paa Kirkegaarden, og at Kirkebonden Jens Brik lader sine Kreaturer græsse der, saa Gangene til Kirkedøren og til Gravstederne besudles og nedtrædes. Huulegaard har ikke gjort Kirkeejerne Uret, men klaget med god Grund, og deres egne Ord og deres Attester beviser, at de egenmægtigt har overtraadt Provsterettens Bestemmelser. De tror, de kan gøre med Kirkens Bygninger og Indretning, hvad de vil, fordi de ejer Kirken, og mener ikke, at nogen med Rette kan indvende noget derimod. At deres Fader eller de selv tidligere har brugt Sakristiet til Materialrum, uden at der er anket derover, giver dem dog ingen Ret dertil, da noget ulovligt ikke bliver lovligt, fordi det begaas, uden at der bliver straffet derfor.

Med Hensyn til Skriftestolen erklærer Huulegaard, at han aldrig har anmodet om at faa denne udvidet. Udvidelsen blev foretaget, mens han var i København for at holde Bryllup. Dette var sikkert sket med Vilje, mens han var af Vejen; thi han havde kort før sin Afrejse anmodet Kirkeejerne om at faa opsat en ordentlig Skriftestol i Sakristiet. Desuden er den udvidede Skriftestol stadig alt for snæver, og han har stadig brugt Sakristiet til Skrif-

temaal, indtil det nu er blevet laaset. Han fremsender en udførlig Attest fra to Mænd i Sognet om Forholdene angaaende Sakristiet. Heraf fremgaar bl. a. efter et Par gamle Mænds Udsagn, at ogsaa Pastor Klagenbergs Formand, Pastor Høyer, havde benyttet Sakristiet til Skriftemaal.

Angaaende Kirkeejernes Besværing over Degnens Omgang med Nøglen til Kirken, skriver han, at det er nødvendigt, at Kirken er aaben nogen Tid før Gudstjenestens Begyndelse, og dermed Degnens og Præstens Ankomst til Kirken, for at gamle Mennesker og frugtsommelige Koner, der ikke kan taale Trækvinden i Vaabehuset, kan komme ind i Kirken. Hvis det skal anses for at være en Fejl af Degnen, at han ikke altid tager Nøglen med hjem, hvorfor har da Kirkeejerne ikke klaget over det til Præsten, der med eet Ord til Degnen kunde have rettet det. Kirkeejerne kan jo ogsaa selv tage Nøglen til sig og saa sørge for, at Kirken er aaben Helligdage og Søgnedage i rette Tid til Kirketjenestens Forretning. Paa denne Maade kan de lukke, naar de synes bedst.

For at vise, hvordan det gaar til ved andre Kirker uden særskilt Materialrum, naar der foretages Reparationer, har Huulegaard indhentet Erklæringer fra Pastor Holm i Aael og M. Rygaard, Herre til Store Heebo og Ejer af Janderup Kirke. Her opbevares ikke Materialer i Kirkerne, og »Sakristierne er hellige og er af ret og veltænkende Kirkeejere godt indrettede«.

Huulegaard slutter sin Betænkning med at henstille til Provsten, at Sakristiet tilbagegives til Præst og Menighed indrettet til sædvanligt Brug og som et

helligt Sted, der ikke er undergivet Kirkeejernes Egenraadighed.

Dernæst følger Erklæringen fra Synsforretningen:

I Anledning af forbemeldte indfandt sig i Dag d. 7de Marts 86 underskrefne Lauge Sidelmann i Brøndum Kirke, hvor da i Overværelse af S. T. Hr. Assessor Jessen fra Alslef og Sogne Degnen Hansen i Brøndum blev ved min Mellemlhandling mellem Sogne Præsten S. T. Hr. Thomas Huulegaard og Brøndum Kirke Eyre Søren Christensen Spangsberg og Christen Lycke Spangsberg gjort følgende Aftale og For Ening i Henseende til Eftertiden, at det i Sacristiet liggende Blye straks i Foraaret udtages, Kalken oplæsses til een Side i en Krog og derefter skal baade Sacristie stedse være og blive til Brug for Sognepræsten og Menigheden som tilforn, saa og til i fornøden Tilfælde at holde Provste Ret udi som det eneste Sacristie i Schads Herred. Og saaledes bliver dette S. T. Hr. Huulegaard og Eftermænd til Efter Retning meddelt.

Sidelmann. Jessen. Hansen.

20 Aar efter Striden med Kirkeejerne om Sakristiet opstod en Strid med dem om Spiret; men ogsaa her maatte de bøje sig.

Den 22. April 1806 indsender Pastor Kirkebye en Klage til Provsten, hvori han meddeler, at Kirkeejeren Hr. Ganer paa Sønderriis den 16. April samme Aar har ladet nedtage Spiret, der altid har været Sømærke. Spiret angives at have været 2 Alen 2 Tommer højt over Taarnet, og en rund Kobberkugle, 15 Tommer i Gennemsnit og 3 Kvarter i Omkreds, var fæstet øverst paa Jernstangen. Stangen

var beklædt med Bly. Præsten har talt med Kirkeejeren om at faa Spiret sat op igen; men Ganer troede ikke, det var nødvendigt. Det vansierer Kirken, at Spiret mangler, og det vil maaske blive til stor Skade for de søfarende. Kirkebye mener, at der vel skal sendes Indberetning til Søfartsvæsenet.

Provst Sidelmann anmoder Pastor Kirkebye om at afgive Indberetning til Søfartsmyndighederne og anmoder tillige om at faa en Erklæring fra Ganer.

Overlodsens for Distriktet, Kommandør Bagge, Hjerting, sender den 6. Maj en Erklæring til Provsten, hvori han meddeler, at Brøndum Kirke er et gammelt Sømærke, der findes afsat baade paa de gamle og de nyere Søkort, og den bør derfor forblive i den Skikkelse og det Udseende, som den bestandig har haft. Som Overlods er det hans Pligt at vaage over sligt, og han undrer sig over, at den foretagne Forandring ikke er blevet ham meddelt direkte af Ganer, saa han kunne gøre Indberetning derom til Det kongelige Admiralitets og Commisariats Collegium.

Den 22. Maj 1806 foreligger Stiftamtmand Moltkes Afgørelse af Sagen rettet til Provst Sidelmann. Ifølge de Oplysninger, han har faaet, især fra Kommandør Bagge, der som Overlods forlanger Spiret restaureret, da Kirken tjener som Sømærke, og den derfor ingen Forandring bør underkastes, anmoder han tjenstligt Provsten om at forelægge Kirkeejeren en passende Tid, inden hvilken han igen maa have Spiret opsat i dets forrige gamle Skikkelse og Højde. Provsten skal indberette, naar dette er sket.

Den 29. Juni 1806 meddeler saa Kirkebye Provsten, at Ganer den 27. Juni har ladet Spiret opsætte

igen, og saa vidt Præsten kan se, har det samme Højde som før. Blytavlerne, der tidligere havde beklædt Stangen var blevet borte, og som Følge deraf havde Spiret tabt noget af sin Pryd.

I Slutningen af denne tjenstlige og officielle Indberetning tilføjer Pastor Kirkebye pudsigt nok en personlig Meddelelse til Provsten om, at de i Præstegaarden Dagen efter venter gode Venner fra Fredericia og Fyn; men hvor længe de bliver, ved han ikke. Dette vilde sikkert blive taget unaadigt op i vore Dage.

Helt forbavsende er det ogsaa at lægge Mærke til, at der fra Klagens Indsendelse, og indtil Sagen er bragt i Orden, kun er forløbet ca. 2 Maaneder. Havde vi bare i vore Dage saa hurtig en Ekspedition. Kilder: Provstearkivet, Landsarkivet, Viborg.

Landemodeprotokol for Ribe Stift 1635—64,
Landsarkivet, Viborg.
